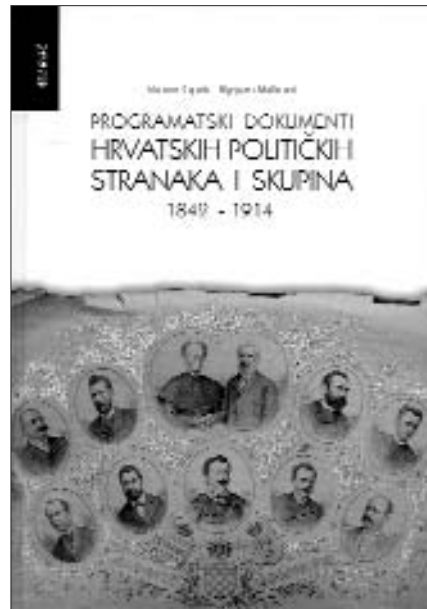

Tihomir CIPEK, Stjepan MATKOVIĆ:
*Programski dokumenti hrvatskih
 političkih stranaka i skupina 1842.
 — 1914.*, Disput, Zagreb, 2006.,
 742 str.

Okavka je zbirka odavno bila prijeko potrebna. Pogotovu povjesničari ništa ne mogu bez dokumenata (raznih provenijencija), vrela na koje se, nakon kritičke analize, mogu osloniti u donošenju sudova, pa su sustavne, objavljene zbirke izvora jedan od temelja/preduvjeta stručnoga rada. No, to i nije jedina važna dimenzija takvih zbirki; na primjer, uvid u izvore čini spoznaju stručnjaka vjerodostojnima u očima svijtu drugih koje povijest zanima, važan je za razvijanje *kritičkog suda* zainteresiranog suvremenog čitatelja koji se ne mora jedino i isključivo orijentirati prema intepretacijama. Za upoznavanje i razumijevanje *hrvatske* političke povijesti nezaobilazan su izvor spoznaja i *programi političkih stranaka/grupacija*, a uvid u njih — za prvo razdoblje, za «dugo 19. stoljeće» — sada je moguć zahvaljujući trudu jednog povjesničara i jednog politologa. Dostatno je uvodno naglasiti da je to knjiga koja *prvi put sustavno*, na jednome mjestu, objedinjuje izvorne programske dokumente političkih stranaka iz zemalja s većinskim hrvatskim stanovništvom. Kada zaključujemo da je priručnik pouzdan, onda se oslanjamo i na tvrdnju iz «Priređivačke napomene»: «Načelno smo se držali pravila da donesemo prijepise izvornih dokumenata i samo smo u slučajevima kada to nismo mogli koristili vjerodostojnu sekundarnu građu» (s. 100). Da bi čitatelji kojima je zbirka namijenjena (stručnjaci raznih kompetencija u humanističkim i društvenim znanostima, potom posebice studenti, ali i svi oni koji se bave proučavanjem predprošloga stoljeća) dobili pouzdani «vodić» kroz ove dokumente, knjiga sadrži i uvodne rasprave, a one zaslužuju koju riječ više. Prva je studija politologa T. Cipeka, «Ideologija i nacije — političke stranke u Austro-Ugarskoj Monarhiji», a druga povjesničara S. Matkovića, «Obilježja političko-stranačkih kretanja u banskoj Hrvatskoj, Dalma-

ciji, Istri i Bosni i Hercegovini 1842.-1914.» — obje na gotovo stotinu stranica, i obje novina u našoj politologiji i historiografiji; posebno je važno da su se našle u istoj knjizi, jer se međusobno ne samo dopunjuju, nego i uvjetuju. Cipekov politološki pregled stranaka u Habsburškoj Monarhiji je opći kontekst bez kojega se ni formiranje ni djelovanje hrvatskih stranaka ne može ispravno razumjeti, pa smo tek nakon lektire te rasprave svjesni u kojoj mjeri nam je takva slika nedostajala. Svu kompleksnost stranačkih gena i dinamikâ u Monarhiji autor je uspio izložiti pregledno i s naglascima na njihovu društvenu podlogu i strateške ciljeve, što osobito vrijedi za najjače političke grupacije unutar tadašnjih «dominantnih» nacija u Monarhiji, dakle (austro)nje-mačke i magjarske. U tom svjetlu postaju jasna i *objektivna ograničenja* koja su stajala na putu ostvarivanju legitimnih hrvatskih interesa (dakle i politikâ hrvatskih stranaka), ali i razlozi zbog kojih mnoge njihove kombinacije realno nisu ni imale izgleda na uspjeh (možda je jedan od najboljih primjera Trumbićeva i Supilova politika «novoga kursa» početkom 20. stoljeća). Spoznaja da je strateški cilj upravo *liberalnih* («naprednih») stranačkih grupacija i u Austriji i u Ugar-

skoj bila velikonjemačka odnosno velikomagjarska nacionalna politika te da zbog toga i nisu mogle imati nikakva razumijevanja za legitimne nacionalne interese svih drugih naroda u Monarhiji (koji su bili u brojčanoj većini!), važna je u najmanju ruku stoga jer skida krinku s toliko nepouzdanе etikete »liberalnog kao (bezuvjetno) naprednog«, koja se — izravno ili neizravno — uvijek iznova javljala u ideologijom opterećenim interpretacijama. Autorovi zaključci, međutim, nisu relevantni samo za razumijevanje odnosa *do* g. 1914., kada konstatira da se u Monarhiji »[...] zapadnoeuropski privredni i politički sustav nije nikada oblikovao« (s. 46), pruža nam jedno od temeljnih polazišta za razumijevanje razvoja [i] hrvatskih prilika u — 20. stoljeću. Zaključno je, ali i za naše doba, relevantna i Cipekova tvrdnja da »[...] političke stranke u demokratskim sustavima nisu zadužene isključivo za prenošenje partikularnih interesa iz sfere društva u sferu državne vlasti, nego je njihova zadaća da svojom posredničkom funkcijom stabiliziraju politički sustav i integriraju društvo, pružajući mu perspektivu daljnjeg razvoja. Za austro-ugarske je stranke to bila nemoguća misija« [listo]. Ta »nemoguća misija« posljedomala je raspadom te velike srednjoeuropske države g. 1918., ali i najavila neminovnost sličnih »rješenja« u cijelom 20. stoljeću.

Rasprava povjesničara S. Matkovića u naslovu nosi skromnu naznaku: »obilježja«, ali sadrži daleko više od toga i, u osnovi, kao svojevrsni nacrt, objektivno bi mogla biti odličan predložak za jednu daleko opširniju, sveobuhvatnu *povijest* naših stranačkih odnosa u navedenu razdoblju. Nakon instruktivnog »Historiografskog pregleda« (dosadašnji rezultati) i sumarnog pregleda »Izvor«, autor kronološkim slijedom prikazuje postanak i razvoj stranaka u (u naslovu pobrojanim) »hrvatskim zemljama«, uključujući u taj niz i stranačke grupacije drugih naroda, ali i Hrvata u susjednim zemljama (npr. Gradišće) i u svijetu (dijaspora). Rasprava zaključno legitimira potrebu ove zbirke: »Premda političke stranke nisu bile jedini smjerdavni čimbenik moderne politike, bez poznavanja njihova značenja nije moguće upoznati sadržaj hrvatske po-

litičke povijesti« (s. 85). Na kraju obju uvodnih rasprava pridodani su popisi izabrane literature i izvora.

Knjiga koja je pred nama, dakle, na svoj način nadomješta dosadašnje »deficite« hrvatske historiografije koja se, doduše u nizu stručnih i znanstvenih radova bavila tim razdobljem, ali su se njezini autori, kako s pravom upozorava Cipek, »[...] u pravilu orijentirali isključivo na pojedine stranke« (s. 15). Zasiurno ne ćemo pogriješiti ako pridometnemo da poznavanje samo »pojedinih« političkih skupina otklanja i zaklanja uvid u *cjelinu* društvenih zbivanja, pa je nužno — selektivan. A narav i motivi te selektivnosti, zahvaljujući najčešće ideološko-političkim obilježjima vremena u kojima se pisalo — nužno su — u najmanju ruku — morali rezultirati jednostranošću. Danas za to više nema ni »izvanjskih« razloga (»tabu«-teme; vladajuća državna i/ili ideologijska paradigma u totalitarnim sustavima), pa ni izgovora za »previdanje« pojedinih segmenata cjeline povijesnih zbivanja. S obzirom na to da i u ozbiljnim inozemnim publikacijama dandanas možemo naći nevjerojatne tvrdnje i hrpu materijalnih pogrešaka, ovo bi izdanje i u svijetu moglo imati veliko značenje za sve koji se bave hrvatskom poviješću. Knjiga je odlukom Senata Sveučilišta u Zagrebu odobrena kao sveučilišni priručnik.

• Srećko LIPOVČAN